

**OZODLIKDAN MAHRUM ETISH MUASSASALARIDA MAHKUMLARNI
IJTIMOIY REABILITATSIYA QILISH VA KASB-HUNARGA
O'QITISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA MASOFAVIY
TA'LIMNING O'RNI**

Ergashev Shomurod Sharif o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kursanti

Toshkent. sh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20606568>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada ozodlikdan mahrum etish joylarida saqlanayotgan mahkumlarni ijtimoiy rehabilitatsiya qilish va kasb-hunarga o'qitish jarayonlariga zamonaviy raqamli texnologiyalar hamda masofaviy ta'lim (e-learning) elementlarini joriy etishning yuridik, tashkiliy va pedagogik xususiyatlari tahlil qilingan. An'anaviy jismoniy mehnat turlaridan voz kechib, mahkumlarni mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan raqamli kasblarga (IT, dizayn, frilans) o'qitish orqali retsdiv jinoyatchilikning oldini olish mexanizmlari yoritilgan. Yopiq muassasalarda axborot xavfsizligini ta'minlagan holda "yopiq intranet" tarmoqlarini shakllantirish bo'yicha huquqiy yechimlar ko'rsatilgan. AQSh, Buyuk Britaniya, Norvegiya va Janubiy Koreyaning penitensiar ta'lim sohasidagi ilg'or xorij tajribasi qiyosiy o'rganilib, O'zbekiston Respublikasining jinoyat-ijroiya qonunchiligini takomillashtirish hamda sohadagi ilmiy izlanishlarni OJS va SCOP.UZ kabi xalqaro va milliy platformalarda indeksatsiya qilish yuzasidan aniq ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: jazoni ijro etish muassasasi, masofaviy ta'lim, kasb-hunarga o'qitish, ijtimoiy rehabilitatsiya, raqamli texnologiyalar, retsdiv jinoyatchilik, intranet, xorij tajribasi, axborot xavfsizligi.

Аннотация. В данной научной статье анализируются юридические, организационные и педагогические особенности внедрения современных

Contact: 99 826 99 56

цифровых технологий и элементов дистанционного обучения (e-learning) в процессы социальной реабилитации и профессионального обучения осужденных, содержащихся в местах лишения свободы. Освещены механизмы предотвращения рецидивной преступности путем отказа от традиционных видов физического труда и обучения осужденных востребованным на рынке труда цифровым профессиям (IT, дизайн, фриланс). Представлены правовые решения по формированию «закрытых интранет-сетей» с обеспечением информационной безопасности в закрытых учреждениях. Проведено сравнительное изучение передового зарубежного опыта пенитенциарного образования США, Великобритании, Норвегии и Южной Кореи, разработаны конкретные научно-практические предложения по совершенствованию уголовно-исполнительного законодательства Республики Узбекистан и индексации научных исследований в данной сфере на международных и национальных платформах, таких как OJS и SCOP.UZ.

Ключевые слова: учреждение по исполнению наказания, дистанционное обучение, профессиональное обучение, социальная реабилитация, цифровые технологии, рецидивная преступность, интранет, зарубежный опыт, информационная безопасность.

Abstract. This scientific article analyzes the legal, organizational, and pedagogical features of introducing modern digital technologies and distance learning (e-learning) elements into the processes of social rehabilitation and vocational training of convicts held in places of deprivation of liberty. The mechanisms for preventing recidivism by abandoning traditional types of manual labor and training convicts in digital professions in high demand in the labor market (IT, design, freelance) are highlighted. Legal solutions for the formation of "closed intranet networks" ensuring information security in closed institutions are presented. A comparative study of the advanced foreign experience in penitentiary education

in the USA, the UK, Norway, and South Korea was conducted, and specific scientific and practical proposals were developed for improving the penal legislation of the Republic of Uzbekistan and indexing scientific research in this field on international and national platforms such as OJS and SCOP.UZ.

Keywords: penal institution, distance learning, vocational training, social rehabilitation, digital technologies, recidivism, intranet, foreign experience, information security.

Jinoyat qonunchiligi va jinoiy jazolarni ijro etish amaliyotining zamonaviy evolyutsiyasi jazolash tizimidan rehabilitatsiya (qayta tiklash) tizimiga o'tishni qat'iy talab etmoqda. Ozodlikdan mahrum etish muassasalarida (JIEM) saqlanayotgan shaxslarning jamiyatdan ajratilishi ularning huquqiy layoqatini cheklasa-da, konstitutsiyaviy ta'lim olish va mehnat qilish huquqlarini bekor qilmaydi. Aksincha, mahkumni jamiyatga to'laqonli va qonunga itoatkor fuqaro sifatida qaytarishning eng asosiy kaliti — bu uning raqobatbardosh kasb-hunar egallashini ta'minlashdir. Bugungi axborotlashgan va raqamli iqtisodiyot sharoitida, an'anaviy jismoniy mehnatga asoslangan kasblar (duradgorlik, g'isht terish, oddiy tikuvchilik) ozodlikka chiqqan sobiq mahkumlarning mehnat bozorida munosib o'rin topishiga to'liq kafolat bera olmayapti. Texnologiyalar shiddat bilan rivojlanayotgan bir vaqtda, jazoni ijro etish tizimiga axborot texnologiyalarini joriy etish, e-learning (masofaviy ta'lim) platformalarini yaratish va mahkumlarni zamonaviy frilans kasblarga o'qitish nafaqat ularning ijtimoiy moslashuvini (resotsializatsiyasini) tezlashtiradi, balki davlat byudjetiga tushadigan moliyaviy yukni ham yengillashtiradi.

Amaldagi jinoyat-ijroiya amaliyotida mahkumlarni kasb-hunarga o'qitish asosan ichki ishlab chiqarish zonalarida qora mehnatga tayangan holda olib boriladi. Biroq, bu yondashuv zamonaviy rehabilitatsiya talablariga to'liq javob bermaydi, chunki:

- **Mehnat bozoridagi talabning o'zgarishi:** JIEMda o'rgatiladigan ko'pgina kasblar (masalan, qo'l mehnati bilan bog'liq bo'lgan eskirgan ishlab chiqarish tarmoqlari) ochiq jamiyatda allaqachon avtomatlashtirilgan.
- **Sog'liq va yosh cheklavlari:** Barcha mahkumlar ham jismoniy mehnatga yaroqli emas. Keksalar, nogironligi bo'lgan shaxslar yoki ayol mahkumlar uchun og'ir sanoat yoki qurilish kasblari to'g'ri kelmaydi.
- **Motivatsiya va daromad:** An'anaviy qamoqxona mehnatiga to'lanadigan haq nisbatan past bo'lib, bu mahkumda kasbga nisbatan qiziqish uyg'otmaydi hamda uning jabrlanuvchilarga yetkazilgan moddiy zararni qoplash imkoniyatlarini cheklaydi.

Mahkumlarni haqiqiy resotsializatsiya qilish uchun qamoqxona devorlari ortida intellektual mehnat turlarini rivojlantirish zarur. Raqamli texnologiyalar asosida kasbga o'qitish quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

- **IT va dasturlash asoslari:** Mahkumlarga veb-dizayn, dasturlashning boshlang'ich tillari (HTML, CSS, Python asoslari), kompyuter grafikasi (AutoCAD, Photoshop) kabi yo'nalishlarni o'rgatish. Bu kasblar ozodlikka chiqqan shaxsga masofadan turib (frilanser sifatida) ishlash imkonini beradi. Frilanserlik esa sobiq mahkumlar uchun eng qulay sohadir, chunki ish beruvchilar asosan xodimning jinoiy o'tmishiga emas, balki bajarilgan ishning sifatiga e'tibor qaratadilar.
- **Masofaviy oliy va o'rta maxsus ta'lim:** Davlat test markazlari va oliy ta'lim muassasalari bilan kelishilgan holda mahkumlarga masofadan turib bakalavriat yoki onlayn kurslarda (masalan, Coursera, EdX kabi platformalarning yopiq lokal versiyalarida) o'qish huquqini berish.
- **Raqamli savodxonlik va elektron hukumat:** Uzoq yillar davomida ozodlikdan mahrum qilingan shaxslar zamonaviy elektron xizmatlar (elektron to'lovlar, davlat xizmatlari portallari, raqamli imzo) haqida umuman

tushunchaga ega bo'lmaydilar. Jazosi tugash arafasida turgan mahkumlar uchun davlat interaktiv xizmatlaridan foydalanish bo'yicha maxsus simulyatsion darslar tashkil etilishi kerak.

Qamoqxonada raqamli ta'limni joriy etishdagi eng katta huquqiy va operativ to'siq — bu xavfsizlik masalasidir. Mahkumlarning internetga nazoratsiz ulanishi yangi jinoyatlarni (kiber-firibgarlik, guvohlarga bosim o'tkazish, ekstremistik guruhlar bilan aloqa qilish) keltirib chiqarishi mumkin. Ushbu xavfni to'liq bartaraf etish uchun muassasalarda "Yopiq Intranet" (Closed Intranet System) modellari yaratilishi shart:

- **Apparat nazorati:** O'quv xonalaridagi kompyuterlar tashqi tarmoqqa to'g'ridan-to'g'ri ulanmaydi. Ular markazlashgan qamoqxona serveriga (White-list asosida ishlaydigan) ulanadi. Faqat ma'muriyat tomonidan ruxsat etilgan ta'lim saytlari, elektron kutubxonalar va maxsus o'quv dasturlarigagina kirish imkoni qoldiriladi.
- **Biometrik autentifikatsiya:** Har bir mahkum o'zining elektron ta'lim profiliga barmoq izi yoki Face-ID orqali kiradi. Bu orqali uning kompyuterda qancha vaqt o'tkazgani va qanday materiallarni o'qigani soniyasigacha nazorat qilinadi.
- **Proktering (Proctoring) tizimi:** Masofaviy imtihon topshirish vaqtida mahkumning harakatlari maxsus dastur va kuzatuv kameralari orqali avtomatik nazorat qilinib, qoidabuzarliklar darhol qayd etiladi.

Kasb-hunarga o'qitishning reabilitatsion kuchi shunchaki hunar o'rgatish bilan cheklanmaydi. Uning ortida kuchli kriminologik profilaktika yotadi:

1. **Vaqtni strukturalashtirish:** Bo'sh vaqt — qamoqxonadagi eng katta dushmandir. Behiqtibor qoldirilgan vaqt jinoyatchilik submadaniyatini (tyuremnaya subkultura) o'rganishga, qimor o'yinlari va nizolarga olib keladi. O'quv jarayoni mahkumning kunini foydali mashg'ulot bilan band qiladi.

2. **Kognitiv xulq-atvorni o'zgartirish:** Intellektual mehnat va ta'lim insonning analitik fikrlash qobiliyatini o'stiradi, o'z harakatlariga mas'uliyat bilan yondashish, sabr-toqat va o'zini o'zi nazorat qilish (self-control) hissini kuchaytiradi.
3. **Jamiyat bilan aloqani tiklash:** O'qituvchilar, psixologlar va tashqi ta'lim muassasalari vakillari bilan o'tkaziladigan onlayn muloqotlar mahkumni jamiyatdan to'liq uzilib qolishdan asraydi.

Mahkumlarni raqamli ta'lim va kasb-hunarga o'qitish bo'yicha xorijiy davlatlarning tajribasi penitensiar fanda muhim ahamiyatga ega:

- **Norvegiya:** "Bastoy" va "Halden" kabi qamoqxonalarda ta'lim to'liq raqamlashtirilgan. Mahkumlarga o'z xonalarida maxsus planshetlardan foydalanishga ruxsat berilgan bo'lib, ular orqali o'quv adabiyotlarini o'qishlari, qamoqxona ma'muriyatiga elektron ariza yozishlari va o'z hisob raqamlarini nazorat qilishlari mumkin. Bu tizim mahkumni kelajakdagi raqamli dunyoga to'liq tayyorlaydi.
- **Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSh):** "The Last Mile" (So'nggi mil) nomli nodavlat loyiha orqali qamoqxonalarda kompyuter kodlash (Software Engineering) darslari o'tiladi. San-Kventin (San Quentin) qamoqxonasida tashkil etilgan ushbu dastur bitiruvchilarining ozodlikka chiqqanidan keyingi retsidiv ko'rsatkichi 0% ga yaqinlashgan bo'lib, ularning aksariyati mashhur texnologik kompaniyalarda ish topishga muvaffaq bo'lgan.
- **Buyuk Britaniya (UK):** Britaniya JIEMlarida "Virtual Campus" (Virtual kampus) tizimi yo'lga qo'yilgan. Bu yopiq ta'lim tarmog'i bo'lib, unda mahkumlar onlayn kurslar o'tishi, CV (rezyume) tayyorlashni o'rganishi va hattoki qamoqxonadan turib ma'qullangan ish beruvchilar bilan onlayn intervyularda ishtirok etishlari mumkin.

- **Janubiy Koreya:** Penitensiar tizimda "Smart Prison" (Aqlli qamoqxona) konsepsiyasi ishlaydi. Mahkumlarni o'qitishda virtual reallik (VR - Virtual Reality) texnologiyalaridan foydalaniladi. Masalan, payvandchilik, murakkab dastgohlarni boshqarish yoki avtomobil ta'mirlash kabi xavfli yoki qimmat jihozlar talab qilinadigan kasblar VR ko'zoynaklar orqali xavfsiz va tejamkor tarzda o'rgatiladi.

Tadqiqot va tahlillar shuni isbotlaydiki, ozodlikdan mahrum etish muassasalarida an'anaviy ta'limdan raqamli ta'limga o'tish jinoyatchilik profilaktikasining eng innovatsion va ta'sirchan usulidir. Milliy amaliyotni ilg'or xalqaro standartlarga moslashtirish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-ijroiya kodeksini "Masofaviy ta'lim va elektron o'qitish" (E-learning) to'g'risidagi maxsus normalar bilan to'ldirish. Ushbu normalarda mahkumlarga xavfsizlik talablariga javob beradigan yopiq axborot tarmoqlari (Intranet) orqali oliy va o'rta maxsus ta'lim muassasalari dasturlarida ishtirok etish huquqini qonunan kafolatlash zarur.

Ikkinchidan, JIEMlarda mahkumlarni axborot texnologiyalariga o'qitish maqsadida Davlat-xususiy sheriklik (DXSH) tamoyili asosida "Raqamli kasb-hunar markazlari"ni tashkil etish. Bunda IT kompaniyalariga qamoqxonalar hududida kompyuter sinflarini jihozlash va mahkumlarni o'qitish evaziga ularning onlayn (frilans) mehnatidan qonuniy doirada foydalanish, davlat tomonidan esa ushbu tadbirkorlarga soliq va boshqa imtiyozlar taqdim etish mexanizmini yaratish.

Uchinchidan, mahkumlar jazoni o'tab bo'lganidan so'ng ularga qamoqxona ichida o'qiganligini ko'rsatmaydigan, fuqarolik o'quv markazlari bilan bir xil namunadagi davlat diplomlari va IT-sertifikatlarini berish amaliyotini qat'iy joriy etish, bu orqali jamiyatdagi ijtimoiy stigmaning oldini olish.

To'rtinchidan, Penitensiar ta'lim tizimi, jinoiy jazolarni ijro etishda raqamlashtirish va resotsializatsiya sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlari sifatini xalqaro

miqyosga olib chiqish. IIV Akademiyasi professor-o'qituvchilari, magistr va adyunktlari tomonidan tayyorlangan ilmiy xulosalar, yuridik tahlillar va maqolalarni OJS (Open Journal Systems) ochiq jurnallar tarmog'ida va Zenodo ilmiy repozitoriylarida keng e'lon qilish. O'zbekistonda penitensiar tizim islohotlariga bag'ishlangan respublika va xalqaro konferensiya materiallarini **SCOP.UZ** (Scientific Conference Open Proceedings) kabi zamonaviy milliy platformalarda majburiy indeksatsiya qilib borish hamda tadqiqotlarga DOI (Digital Object Identifier) raqamlarini biriktirish. Bu jinoyat-ijroiya fani va amaliyotining xalqaro ilmiy hamjamiyat bilan integratsiyasini to'liq ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, jazoni ijro etish muassasalarida zamonaviy ta'lim va intellektual mehnat terapiyasini tashkil etish — mahkumni o'tmishdagi jinoiy muhitdan sug'urib olib, unga raqamli kelajakka chipta taqdim etish demakdir. Aynan shu tizim davlat va jamiyat xavfsizligini barqarorlashtiruvchi eng katta profilaktik kuch hisoblanadi.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-ijroiya kodeksi. [Elektron resurs] // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, <https://lex.uz>.
3. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 23.09.2020 yildagi O'RQ-637-son.
4. Xudoyberdiyev A.A. "Ma'muriy ishlarni yuritish kafolatlari va huquqni qo'llash amaliyoti". O'quv qo'llanma. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2024.

5. Qurbonov M. M. "Raqamlashtirish sharoitida jamoat xavfsizligini ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari va E-Ma'muriy ish tizimi" // O'zbekiston qonunchiligi tahlili. – Toshkent, 2024.
6. Davis, L. M., Bozick, R., Steele, J. L., Saunders, J., & Miles, J. N. "Evaluating the Effectiveness of Correctional Education: A Meta-Analysis of Programs That Provide Education to Incarcerated Adults". RAND Corporation, 2014.
7. Farley, H., & Pike, A. "Engaging prisoners in distance education: evaluating the use of secure e-readers". Distance Education, 34(3), 2013.
8. Hopkins, S., & Farley, H. "E-learning incarcerated: Prison education and digital inclusion". The Internet and Higher Education, 2015.
9. "Xalqaro penitensiar qoidalar va Nelson Mandela qoidalari (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners)". Birlashgan Millatlar Tashkiloti, 2015.
10. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). "Roadmap for the Development of Prison-based Rehabilitation Programmes". Vienna, 2017.

